

The vast majority of actual Ukrainian laws lack the priority of international law norms. The reasons for this are as follows: 1) Ukrainian legislation is in the process of its formation in the direction of sticking to the world standard in the legal area; 2) the subject of legal regulation of international agreements is limited by traditional areas of their regulation; 3) priority of Ukrainian law norms in separate areas of legal regulation is explained by a conscious intention of preserving the state's sovereignty in these areas.

The main problems of international agreements legal binding are as follows: an unidentified place of international agreements is the Ukrainian legislation system; inconsequent implementation of the term of international agreements as a part of national legislation; occurrence of a collision between norms of international agreements and Ukrainian laws; an inconsequent legislator's position regarding the definition of international agreements priority over Ukrainian laws.

Keywords: international treaties, national legislation, correlation, priority, method, context search, content analysis.

Матеріал надійшов 20.04.2016

УДК 340(477)

Сущенко В. М.

ЄВРОПЕЙСЬКІ ТА МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ПРАВНИЧОЇ ПРОФЕСІЇ В КОНТЕКСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

У статті проаналізовано чинну нормативно-правову базу документів, що регулюють правничу діяльність, а також підкреслено роль європейських і міжнародних стандартів правничої професії в контексті функціонування правової системи України. Запропоновано конкретні заходи щодо підвищення рівня професійної відповідальності правників.

Ключові слова: деонтологічний кодекс, професійна етика, правнича професія, стандарти професійної правничої діяльності, професійна відповідальність правника, юридична освіта.

У структурі правової системи будь-якої держави, України зокрема, правничій професії належить провідна роль з погляду як розробки її концептуальних засад, так і реалізації функцій цієї системи на практиці.

Саме юристи є провідними фахівцями та експертами в підготовці проектів законів та інших нормативно-правових актів, представники саме нашої професії обіймають більшість (якщо не всі) посад у таких органах державної влади, як: суди, прокуратура, управління юстиції, органи внутрішніх справ, служба безпеки, митні та

фіскальні органи тощо. Значна роль працівників юридичних департаментів (юристів): міністерств, відомств, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій – в забезпеченні правового порядку в їх діяльності. Тому рівень розробки та втілення стандартів правничої професійної діяльності в житті суспільства і держави важко переоцінити.

Визнаними у світі правничими професіями є: адвокатська, суддівська, прокурорська, нотаріальна, – з яких лише адвокатська вважається самоврядною корпоративною професією, а в деяких

країнах і нотаріальна. Інші: суддівська, прокурорська і частково нотаріальна – належать до професій державних службовців.

Стандарти правничої професії (незалежно від організаційно-правового статусу їх представників), яким має відповідати діяльність практикуючих юристів у країнах, що належать до двох основних правових сімей світу (романо-германської і англосаксонської), закріплені в декількох документах міжнародних професійних правничих організацій та мають статус Правил корпоративної етики (поведінки), а також у документах окремих міжнародно-правових інституцій та політичних організацій, що мають рекомендаційно-зобов'язальний (умовно – нормативно-правовий) характер для їхніх членів та учасників.

До переліку таких документів (актів) у хронологічній послідовності їх ухвалення можна включити:

– Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства (ухвалено делегаціями Асоціацій адвокатів 12 країн-учасниць на пленарному засіданні у Страсбурзі в жовтні 1988 р.);

– Стандарти незалежності правничої професії Міжнародної асоціації юристів (ухвалено на конференції МАЮ у Нью-Йорку у вересні 1990 р.);

– Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку;

– Рекомендація № (94) 12 «Незалежність, діяльність та роль суддів» (ухвалено Комітетом Міністрів Ради Європи на 518 засіданні 13 жовтня 1994 р.);

– Європейська хартія про закон «Про статус суддів» (ухвалено Радою Європи, Лісабон, 1998 р.);

– Рекомендація № 2000/19 «Про роль державної прокуратури в системі кримінального судочинства» (ухвалено Комітетом Міністрів Ради Європи 6 жовтня 2000 р.).

Аналіз цих документів беззаперечно засвідчує, що базовими принципами професійної правничої діяльності є такі:

– визначна роль правників у дотриманні балансу приватних, суспільних і державних інтересів;

– захист правниками основоположних прав і свобод людини і громадянина незалежно від виконуваних ними професійних функцій;

– незалежність представників правничої професії від сторонніх неправомірних впливів на їхню діяльність як з боку держави, так і з боку суспільства, а також унеможливлення «внутрішньоцехового» впливу правників один на одного;

– безумовне дотримання (виконання) правниками всіх складових принципу ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА, включаючи приписи чинного національного законодавства та міжнародно-правових актів;

– самоврядність організації професійної правничої діяльності, що ґрунтується на безумовній повазі та дотриманні встановлених корпоративних етичних правил поведінки та високому рівні професійної відповідальності за результати такої поведінки і діяльності.

Слід підкреслити, що всі зазначені документи акцентують увагу на умовах і процедурах допуску до професійної правничої діяльності, включаючи вимоги до професійної підготовки (навчання) майбутніх юристів та підвищення кваліфікації працюючих.

Значну увагу в цих документах приділено механізмам і процедурам застосування методів та інструментів дисциплінарного впливу (покарання) до тих представників професії, які не дотримуються встановлених принципів і правил, включно з примусовим позбавленням права на зайняття юридичною практикою.

Звертаючись до національної практики формування і реалізації стандартів професійної правничої діяльності в Україні, слід зазначити:

По-перше, ми досі не позбулися стереотипів свого радянського минулого у визначенні чітких критеріїв правничої професії. На відміну від більшості країн світу, в нас традиційно до правничої професії (крім адвокатів, суддів, прокурорів та нотаріусів) включають юрисконсультів, слідчих, податківців, митників, судових виконавців, поліцейських, а також оперативних працівників Служби безпеки, Міністерства оборони, Прикордонної служби, Фіскальної служби тощо, які значною мірою (як і інші державні службовці) займаються лише застосуванням приписів законодавства та підзаконних нормативно-правових актів, фактично не впливаючи на формування їх концепцій і змісту.

По-друге, встановлені вимоги до професійної підготовки таких спеціалістів зазвичай потребують наявності в них вищої юридичної освіти, оскільки це, на мою думку, не обумовлено їхніми посадовими (службовими) повноваженнями, за винятком, можливо, поки що існуючої в нас спеціальності юрисконсульта. За іншого підходу, юристами можна вважати будь-яких спеціалістів у галузі державного й недержавного управління (включно з бухгалтерами, працівниками по роботі з персоналом тощо), але ж це – не так.

По-третє. Наявні в Україні національні стандарти професійної правничої професії, а саме:

– Кодекс професійної етики та поведінки працівників прокуратури [10];

– Кодекс професійної етики судді [11];

– Правила адвокатської етики [12];

– Правила професійної етики нотаріусів [13];

– Правила поведінки та професійної етики осіб рядового та начальницького складу органів внутрішніх справ України – хоча й включають у свої змісти певні основні положення міжнародних стандартів правничої діяльності, проте не містять повноцінних механізмів та інструментів реалізації цих положень у реальній діяльності таких інститутів (структур) правової системи України.

Незважаючи на існування різних кваліфікаційних комісій, діяльність яких має бути спрямована на контроль за виконанням встановлених правил належної професійної поведінки практикуючих юристів, результати діяльності таких комісій залишають бажати кращого. Основним критерієм оцінки дотримання правил професійної етики є розмиті критерії дотримання (недотримання) положень відповідної присяги правника, які мають суто оціночний характер.

По-четверте. Однією з основних причин низького рівня дотримання етичних правил професійної діяльності правників України слід вважати, на мою думку, відсутність чіткої визначеності критеріїв правничої професії, що унеможливорює створення єдиних національних стандартів цього виду діяльності, а також призводить до невинновданого збільшення кількості вищих юридичних навчальних закладів, які готують юристів.

По-п'яте. Причиною відсутності належних стандартів професійної правничої діяльності є також розпорошеність правничих громадських об'єднань: у нас функціонують декілька адвокатських спільнот (союзів, асоціацій), асоціації та союзи: суддів, прокурорів, нотаріусів, юрисконсультів у різних сферах господарської діяльності, юристів-науковців (навіть по окремих галузях права) тощо. Кожне таке об'єднання має свої: Статут, президентів і голів, керівні органи, наглядові ради і ревізійні комісії, на рещті – своїх членів. Як на мене, це суцільне «хуторянство», яке сягає в давні історичні традиції організації життя на наших землях. Чи потрібно це у ХХІ столітті і чи додає така розпорошеність правничої спільноти ефективності в її діяльності? На мою думку, не потрібно.

Як рекомендаційний висновок з проведеного аналізу, зважаючи на відсутність усталених правових традицій та невисокий рівень правової культури нашого суспільства [15], можна запропонувати такі заходи щодо покращення рівня професійних етичних норм та відповідальності правників за їх недотримання чи невиконання:

1. Розробити та ухвалити (можливо, й на законодавчому рівні) чітке визначення видів професійної правничої діяльності, що потребують обов'язкової повної вищої юридичної освіти (ступінь магістра), а також базової вищої юридичної освіти (ступінь бакалавра, відмовившись від ступеня «молодший бакалавр з правознавства»).

Потребує ґрунтовного реформування вся система вищої юридичної освіти в Україні [16–18]. При цьому навчальний курс «Професійна відповідальність правника» (тепер такий курс зазвичай називається «Юридична деонтологія» і викладається студентам-першокурсникам) має стати обов'язковим на завершальному етапі підготовки юристів.

2. Застосувати всі підходи, методи та інструменти для об'єднання правників України в єдину професійну асоціацію (на кшталт Асоціації баристерів США) з можливим внутрішнім структурним поділом на окремі спілки за профільними інтересами (адвокати, судді, прокурори, нотаріуси, науковці).

3. Розробити та ухвалити на рівні такої асоціації єдиний Деонтологічний кодекс правників України, контроль за виконанням положень якого має здійснювати Асоціація юристів. Свого часу автор цієї статті запропонував структуру такого Кодексу [14].

Зважаючи на те, що останнім часом було ухвалено нові законодавчі акти щодо регулювання державної служби, прокуратури, поліції, а також нове антикорупційне законодавство [1–9], в яких більш детально вписано підстави та умови професійної етики та відповідальності, включаючи поняття «конфлікт інтересів», виникає потреба переглянути попередні напрацювання в цій царині та розробити нові редакції правил професійної поведінки для всіх категорій правників.

Список літератури

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>. – Назва з екрана.
2. Про державну службу : Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/889-19>. – Назва з екрана.
3. Про забезпечення права на справедливий суд : Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/go/192-19>. – Назва з екрана.
4. Про запобігання корупції : Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/go/1700-18>. – Назва з екрана.

5. Про нотаріат : Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/go/3425-12>. – Назва з екрана.
6. Про очищення влади : Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/go/1682-18>. – Назва з екрана.
7. Про прокуратуру : Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>. – Назва з екрана.
8. Про судоустрій і статус суддів : Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2453-17>. – Назва з екрана.
9. Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки : Указ Президента України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/276/2015>. – Назва з екрана.
10. Кодекс професійної етики та поведінки працівників прокуратури [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gr.gov.ua/ua/kodet.html?_m=publications&_t=rec&id=113992. – Назва з екрана.
11. Кодекс суддівської етики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://court.gov.ua/userfiles/Kodex%20sud%20etiki\(1\).pdf](http://court.gov.ua/userfiles/Kodex%20sud%20etiki(1).pdf). – Назва з екрана.
12. Правила адвокатської етики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vkdka.org/pravil-advokatskoji-etiki>. – Назва з екрана.
13. Правила професійної етики нотаріусів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0424-13>. – Назва з екрана.
14. Сущенко В. М. Деонтологічний кодекс правничої діяльності в Україні: проблеми й перспективи створення / В. М. Сущенко // Наукові записки НаУКМА. – К. : ВД «Академія», 1999. – Т. 8 : Філософія і право. – С. 21–25.
15. Сущенко В. М. Модель професійної культури правника: критерії та підходи / В. М. Сущенко // Наукові записки НаУКМА. – К. : ВД «Академія», 2009. – Т. 90 : Юридичні науки. – С. 29–33.
16. Сущенко В. М. Правосвідомість правника у контексті доктрини верховенства права / В. М. Сущенко // Загальнотеоретичне правознавство, верховенство права та Україна : зб. наук. статей / гол. ред. Андрій Мелешевич. – К. : Дух і Літера, 2013. – С. 364–377.
17. Сущенко В. М. Професійна відповідальність правника : навч. посіб. для студ. вищих юрид. закладів / В. М. Сущенко. – Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2008. – 236 с.
18. Сущенко В. М. Стан і проблеми реформування юридичної освіти в Україні: виклики ХХІ століття / В. М. Сущенко // Міжнародний науковий вісник: зб. наук. статей за матеріалами ХХVІІ Міжнар. наук.-практ. конф., Ужгород – Будапешт, 26–29 листопада 2013 року. – Ужгород : ДВНЗ «УжНУ», 2014. – Вип. 8 (27). – С. 195–202.

V. Sushchenko

EUROPEAN AND INTERNATIONAL STANDARDS OF THE LEGAL PROFESSION IN THE LEGAL SYSTEM OF UKRAINE

This paper analyzes the current legal framework of documents that regulate legal activities, emphasizing the role of European and international standards of the legal profession in the context of the functioning of the legal system in Ukraine.

It is noted that the law profession is playing a leading role in terms of developing conceptual foundations of the system and from the perspective of its functions in the practice in the structure of the legal system of any state.

Lawyers are leading specialists and experts in drafting laws and other legal acts. Representatives of the legal profession hold the majority of positions in state bodies as courts, prosecution, administration of justice, agencies for internal affairs, security, customs, fiscal authorities, and others. The lawyers' significant role in the legal departments of ministries, agencies, local authorities, enterprises, institutions, and organizations is providing the legal order of their activities. Therefore, the level of development and implementation of standards of the legal profession in society and the state is overestimated.

The standards of the legal profession to be met by the activities of practitioners in countries belonging to the two major legal families (system) of the world (Roman-Germanic and Anglo-Saxon) are stated in several documents of international professional Legal organizations and with the status of the Rules of Conduct (behavior), and in documents of some international legal institutions and political organizations, which have an advisory-obligatory (relative-legal) nature to their members and participants.

The paper proposes specific measures of improving the professional responsibility of lawyers. Despite the fact that recently new legislation on regulations of public service, prosecutors, police, judiciary, and the new anti-corruption legislation have been adopted in Ukraine, in which a more detailed reasons and conditions of professional ethics and responsibility are written, including the notion of “conflict interest”, there is a need to review previous experience in this area and to develop a new version of the rules of professional conduct for all categories of lawyers.

Keywords: deontology code, professional ethics, legal profession, legal standards of professional activity, professional responsibility of a lawyer, legal education.

Матеріал надійшов 05.04.2016